

KNJIŽEVNA POROČILA

Album slovenskih književnikov. Uredil dr. Janko Šle b i n g e r. V Ljubljani. Založila Tiskovna zadruga. [1928.] 4°. 140 + XIX str. Broš. 150 Din, vez. 180 Din. Še preden je «Slovenski bijografski leksikon» prišel do svoje polovice, mu je stopil ob stran manjši brat, «Album slovenskih književnikov». V obeh je nekaj sorodnega, oba imata marsikaj skupnega. Najsi bo to že težnja sedanjega časa, ki skuša uiti grozeči nivelizaciji, ki jo izsiljuje zmagovito prodirajoča masa na ta način, da išče močnih individualnosti, da kultivira osebnosti in se včasih celo hrepeneče in željno ozira po diktatorjih; najsi je že nekak izraz rodoljubnega gospodarskega duha v slovenstvu, ki od časa do časa postoji, da priredi revijo tega, kar je dosegel; najsi je želja mladega podjetja, da pokaže, kaj tehnično zmore, zamisel je bila srečna in bo v veliki meri dosegla vsaj to, kar mogoče niti ni bil nje namen: zbližala bo lepi knjigi in lepemu slovstvu odtujeno občinstvo najprej ž njenimi tvorci in tako posredno zbudila tudi zanimanje za njihovo tvorbo. Prav posebe pa je knjigo treba pozdraviti kot pogumno novost na našem založniškem polju, kjer se s plaho enoličnostjo desetletje za desetletjem kultivirajo iste vrste, ki so se že obnesle: pratiko, roman, mašne bukve, povest, zbirko pesmi, še celo kako dramo že še založi naš založnik, pred vsako pravo novostjo pa ga navadno zgrabita strah in groza.

Naslov sam je treba umeti v najširšem smislu besede: album kaže lica slovenskih «književnikov», ki so kakorkoli s peresom ali s svojim delom podpirali slovensko duševnost, v kolikor se izraža v pisani in tiskani besedi. Kdor količkaj pozna zgodovino našega duševnega razvoja, se ne bo prav nič začudil nad dejstvom, da se med temi 267 obrazi nahajajo tudi lica ljudi, ki niso zapustili nobenega direktnega sledu v naši književnosti — pa jim bo vendar s polno pravico priznal atribut «slovenskega književnika». Historična perspektiva jim daje polnovredno legitimacijo za vstop v ta krog; ista historična perspektiva pa se tudi neprestano menja. Nobenega dvoma ni, da bodo zanamci čez petdeset, sto let drugače gledali galerijo teh portretov, nego jo gledamo mi. Ravnotako pa je tudi umljivo, da je v vsakem času izbera take galerije na vso moč težavna in kočljiva stvar, posebno če ne gre samo za to, da se porežejo v kakem vrtu samo najvišji cvetovi in povežejo v šopek, ampak se naj obenem pokažejo še tipični zastopniki z najrazličnejših gred. Primera šepa vseskozi, ker ima vrtnar na razpolago zanesljiva merila, urednik takega albuma pa je brez absolutnih meril, poleg tega pa še v bridki odvisnosti od raznih človeških slabosti, lastnih in tujih. Povrh pa si je urednik svoj posel naredil še bolj težak s svojo težnjo po kronološkem redu in sistematični razvrstitvi skupin.

Kronološki red opozori na kričečo nesorazmernost v številu portretov v posameznih dobah: iz 16. stoletja imamo v albumu samo dva portreta, iz 17. enako dva, iz 18. kakih pet, šest, komaj nekaj več iz prve polovice 19. stoletja — šele demokratična tehnika fotografije je rešila zanamcem večino obrazov slovenskih književnikov. Kako radi bi zrli v obličje Dalmatinu, Bohoriču ali na primer Kopitarju — toda nikjer ni ohranjeno. Bohorič in Dalmatin sta se premalo časa mudila v Nemčiji, da bi tudi ona dala svoj dolžni tribut renesančnemu individualizmu, ki je imel tako veselje nad portreti. Kopitarjevo lice je bilo po pričevanju sodobnikov naravnost grdo, in ko ga je Prešeren s svo-

jim strašnim sonetom postavil med grde, spačene, od deklet zavrnjene in zlobne pritlikavce, že celo ni mogel imeti posebnega veselja nad tem, da bi ga zapustil svetu v zgledovanje. Pomanjkanje spoštovanja do naše lastne preteklosti — drugod ga naravnost kultivirajo! — in razne druge fatalnosti so zakrivile, da tudi v današnjih časih doživiš marsikako razočaranje: pokažejo ti v rodbini cel album, ali pa ti kje drugje pride v roke šop fotografij, pred katerimi se brez pomoči izprašuješ, ali kažejo lice Petra ali Pavla.

Dasi vé človek, ki z zanimanjem skuša čitati v obrazih tega albuma, da vsak portret ni ravno poraben za reprodukcijo v bakrotisku, si bo vendar večkrat v slučajih, kjer imamo več portretov, želel, da bi se za tak album izbrali oni portreti, ki so za portretiranca najbolj značilni. Kako neprimerno bolj zgovoren je na primer portret, ki kaže Barago kot škofa: ves obraz je z lasmi vred že popolnoma indijanski! Zdi se, da te iz njega gleda kak star glavar iz rodu Očipve, tako popolnoma različen od gladkega lica kranjskega kaplana, ki ti ga kaže «Album». In oni menda komaj dvajsetletni Zois je pač še iz dobe, ko se je v njem šele rahlo začela gibati slovenska zavest — zato pa je Aškerčev portret mnogo bolj značilen dokument iz dobe njegovega preloma s preteklostjo. Kdor se je količkaj zanimal za našo ikonografijo, bi z lahkoto opazil, da je urednika pri izbiri portretov, kjer se je le dalo, vodila tudi težnja, da bi ne kazal vedno istih obrazov, ki smo jih že doslej vajeni. Zavest, da imamo od marsikoga samo po en portret, ki pa sam tudi ni dober, je v resnici neprijetna, posebno če zadene taka usoda imena, kakor so n. pr. Prešeren, Jenko, Kette, Murn! Pomagati pa si v tej reči ne moremo; v celoti in v zbirki portretov govorijo tudi ti portreti svojo dovolj zgovorno besedo. Antropolog bo na njih študiral naše tipe, kdo drugi se bo zamislil nad nošo, brki in lasmi (kako podoben je v tem Stritar — Fel. Dahnu!), nad bolj ali manj privzdignjenimi obrvmi, in skušal iz potez ust in iz oči prodreti v one globine, ki mu jih delo kakega portretiranca ne kaže in ne odkriva, ali pa se bo zamislil nad mirno slogo, ki jo v tem albumu kažejo ljudje najrazličnejših prepričanj in strank. Svojo pomembnost je delo že v polni meri dokazalo z zanimanjem, ki ga je zbudilo.

Tiskarna je težavno preizkušnjo ob tem delu dobro prebila, le nad Trubarjevim portretom je zagrešila neodpustljiv greh: brez vsakega čuta za renesančni knjižni portret mu je odrezala okvir, njegov sestavni del, ter s tem in s čezmerno povečavo popolnoma pokvarila edini primer našega portreta iz te dobe. Zopet zgovoren dokaz, kako strogo in neizprosno merilo je baš preteklost za sedanjost.

J. A. G.

Blaznik Pavle: Kolonizacija Selške doline. (Inavguralna disertacija.) Ljubljana. 1928. Str. 120 + 1 karta.

Izšla je lepa in s stališča zgodovine kot geografije vsebinsko bogata knjiga. Blaznik nas najprej seznanja z domačimi in tujimi viri o problemu, katerega rešuje, nato nam jedrnato predstavi Selško dolino v morfo-, geo- in pedološkem oziru, odkoder preide takoj na nje kolonizacijo samo.

Selška dolina ni bila poseljena pred hallstattsko, verjetno pa še ne pred slovensko dobo. Ob prihodu Slovencev je bila pokrajina izrazito gozdnata. Do konca XIII. stoletja poselijo Slovenci vso širšo dolino do škovin nad Železniki. Kolonizacijo je vodil loški oskrbnik, ki je dobil vsako deseto novoustanovljeno kmetijo. Zahodno Selško dolino kolonizira po letu 1285. Nемеc iz geografsko sličnega Pustertala, in to potem, ko je isti že prej koloniziral po Slovincih redko obljudeno Baško dolino. Nemška kolonizacija se je nadalje-

vala do konca XIV. stoletja ter je razvila Sorico, Spodnje, Gornje Danje, Trojar, Zabrd, Torko, Ravne, Prtovč in Zalilog. Morfologija teh nemških selišč in posestev je sistematično urejena. Nemški priseljenci so imeli manjše dajatve nego Slovenci v vzhodnem delu doline ter so bili prosti tlake do XVII. stoletja. Leta 1277. dobi freisinški škof rudni regal, iz katerega se razvijejo pod strokovnim vplivom Furlanov fužine, ki se prvič omenjajo l. 1348. V središču železarstva zrastejo železniki, katerih fužine propadejo šele v XX. stoletju. Na temelju recepcije rimškega prava si po letu 1517. prilasti fužine kljub trdovratnemu odporu freisinškega škofa deželni knez. Posledica je bila borba za gozd, ki je dajal fužinam oglje. Da rešijo škofovi loški oskrbniki gozdove, začnejo forsirati lazništvo, ki zemljo urbarizira. Leta 1500. je bilo ozemlje Davče, Martinjvrha z Zalo, Potokom in Osojnikom še neposeljeno. Postopoma pa kolonizirajo Podporezen takrat že poslovenjeni tolminski priseljenci iz Pustertala, Davčo pa prebivalci Poljanske doline, in sicer istočasno, ko je vzhodna Selška dolina samostojno poselila Martinjvrh. Socialno ti rovtarji niso bili favorizirani, kot prejšnji nemški priseljenci v Sorici in okolici. V letih 1560. do 1656. je postala obljudenost Selške doline strnjena. Ta zadnja kolonizacija razvije v Davčah in na Martinjvrhu kajžarstvo, katero se pa tudi sicer v novem veku še posebno razvija in na razvalinah nekdanjih hub, v Sorici in Selcah iz obrtništva, na Jelovici od Podlonka do Podbelice iz drvarstva, ter v Rudnem in Selcih iz fužinarstva.

Kajžarstvo tvori metodično že prehod od kolonizacije ozemlja k notranjemu gibanju prebivalstva na ozemlju. Za notranje migracije je značilna nadprodukcija nemškega prebivalstva v Sorici, ki preplavlja v XVI. in XVII. stoletju vso dolino, nadalje rodbinske zveze, posebno pa visoke dajatve, ki so gnale na boben gruntarja in kajžarja.

Rezultati Blaznikove študije so izraz proučavanja urbarjev in geografskih imen, ki se medsebojno kot viri izpopolnjujejo in komentirajo. Dikcija je preprosta, dokazi evidentni. Da uho in razum odklanja neke filološke trditve, je subjektivno razumljivo, kot je zopet subjektivno razumljivo, da jih osvaja n. pr. Davča, Tavčar. Sicer pa se avtor v grob zgodovine in geografije, v etimologijo ne spušča. Težko pa bo v hipsometrijskem, morfološkem in kulturnem oziru držala primera Selške doline s Pustertalom! Definitivno še ni ugotovljeno, da bi bila sistematična morfologija selišč, posestev in kmetij nemška lastnost (kar bi sledilo iz p. 58.). Geografsko ta trditev ne drži (Wagner, Sidaritsch). Historično pa vidimo to sistematičnost na raznih mestih in to ne glede na narodnost, kjer imamo opraviti s smotreno in kompaktno kolonizacijo. Nemška kolonizacija je postopna — od zahoda proti vzhodu — z ozirom na pokrajino; z ozirom na posamezno selišče pa je kompaktna. Leta 1291. imamo v Sorici dvajset hub in v poznejših presledkih se jih ustanovi še pet. Zgornje Danje se kolonizirajo istočasno. Posamič pa se vrši kolonizacija Davče. In samotni kmetiji južno Sore moramo iz geografskih razlogov tudi priznati neko sistematičnost, posebno še, ker obstoje geografske raznolikosti med soriškim in davškim ozemljem.

Luckmannova karta topografsko dobro odgovarja vsebini knjige; njena tehnična izvedba pa bi lahko bila boljša. Nemilje spada v območje Save, torej ne v Selško dolino, kot tudi Kot pod Sv. Joštom.

Blaznik je problem izčrpno rešil ter nam podal jasno sliko kolonizacije Selške doline.

F r a n j o B a š.

Luč. Poljudnoznanstveni zbornik književne družine «Luč». III. Uredil Lavo Čermelj. Trst 1928. Tiskala, izdala in založila tiskarna «Edinost» v Trstu. 116 strani.

Tržaški Slovenci so izdali v zadnjem poletju druge «Kresnice», posestrime zimskih «Kolednic», tri okusno opremljene, vsebinsko bogate knjižice. Pripovedno delo, izvirno in močno ribiško zgodbo «Vihar», ki zasluži posebno slovstveno oceno, je napisal France Bevk ter nam prav tako umetniško podal poezijo našega morja od Devina do Trsta kakor lani v «Kresni noči» poezijo goriških gorá. Izmed slovanskih pisateljev stopa to pot pred slovensko javnost znameniti češki moderni romanopisec Karel Mat. Čapek - Chod z novelama «Hojka» in «Nedonošen» v prevodu Slavka Slavca. Tretja knjiga pa je zgoraj omenjeni zbornik, kateremu velja to poročilo.

Prvi izmed šestih člankov je spis «Parlamentarna preuredba». V njem razlaga Josip Jurca, kakšno «ljudsko» zastopstvo si je zasnovala današnja italijanska vlada, kateri je država vse, posameznik nič — seveda razen načelnika vlade in nekaj političnih mogotcev. Članek je pisan s stvarno neprizadetostjo, ne da bi se le z besedico omenile posledice te preuredbe za slovansko manjšino. V Trstu najbrž ni dovoljeno v slovenščini povedati, da bodo s to preuredbo Slovani v Italiji, ki imajo zdaj še dva svoja poslanca v rimskem parlamentu, prihodnje leto popolnoma oropani svojega parlamentarnega zastopstva. — «Ljudsko šolstvo Tržaške okolice v svojih početkih, do 1868.» je nazorno in zelo zanimivo očrtal Ferdo Kleinmayr. Za nas najvažnejše je poglavje o uradnem in učnem jeziku. Uradovalo se je sprva v nemščini, po letu 1848. tudi v slovenščini, tržaški magistrat pa je rabil le italijanščino. Poučevalo se je vedno v slovenščini, vlada je obenem vsiljevala svojo nemščino, magistrat zadnja leta svojo italijanščino. Častitljiva starina je nemško-slovenski urnik iz leta 1829., kjer beremo v slovenskem delu take-le predmete: Buchstabe sponat, buchstabirat; S ziframi raitat; v Nemshki Sprahi se mujat itd. Pridružujemo se pisateljevi sklepni želji, da bi nam kdo kot nadaljevanje njegovega članka orisal poznejšo ponosnejšo stavbo modernega šolstva. — France Bevk objavlja pregleden in v svojih mejah izčrpen sestavek «Periodne publikacije», izpolnjujoč s tem del obljube iz drugega zbornika, da bo podajal polagoma celotno sliko književnega dela med Slovenci v Italiji. V uvodu trdi, da so ti Slovenci razvili v povojnem desetletju razmeroma več moči nego pred vojno, in našteje posamezne publikacije v časovnem redu, kakor so nastajale; vseh je bilo osemnajst, sedaj pa jih izhaja le še polovica. Podrobno govori o usodah, pomenu, vsebini in sotrudnikih desetih listov, ki si sledijo po abecednem redu: Jadranka, Jaselce, Mladika, Naš čolnič, Naš glas, Njiva, Novi rod, Slovenka, Staničev vestnik, Ženski svet. Pod črto omenja tudi osem dijaških listov. Temu najobsežnejšemu, izredno živahno pisanemu članku se pozna, da je potekel iz peresa, ki je precej obravnavanega književnega posla samo opravilo. — Ivan Vouk je obdelal «Slovensko gledališče na Tržaškem» od prvih skromnih početkov v šestdesetih letih preteklega stoletja do velikih uspehov «Dramatičnega društva v Trstu» in do požiga «Narodnega doma» v Trstu ter do razpustitve slovenskih društev. Pisatelj razločuje štiri dobe: I. od prvih početkov do ustanovitve «Dramatičnega društva v Trstu» (1860—1902), II. od 1902. do izbruha svetovne vojne. III. od konca svetovne vojne do vpepelitve «Narodnega doma» (1918—1920), IV. od 1920. do lanskega razpusta slovenskih društev. Posebno pažnjo posveča zadnjima dvema dobama, ki se še nista nikjer natančneje obravnavali, in obeta za prihodnji zbornik izpopolnitev ter poročilo o gledališkem delovanju izven

Trsta, v Postojni, Gorici, Idriji, Ajdovščini in drugod. Članek molče vpije o «zakonitem» nasilju, ki povsod zatira in duši domačo besedo manjšine, da se ne more skoro nikjer več glasiti in se mora marsikod celo v cerkvi umikati tuji besedi.

Hrvatski del slovanske manjšine v Italiji zastopa D. L. s prispevkom «Jedan popis pučanstva iz godine 1645. u općinama Barbanū i Raklju u južnoj Istri». Popis je tem važnejši, ker ga je sestavil Italijan Bartolomeo Manzini ob času, ko je vladal v tistem delu Istre v imenu beneške republike plemič Francesco Loredan «u godini, gdje se još nikako nije moglo tvrditi da su popovi i učitelji i austrijska vlada lukavo pretvarivali imena u slavenska imena» (str. 92.). V seznamu je 1527 skoro samih hrvatskih imen v nedoslednem benečanskem pravopisu; maloštevilna italijanska imena pripadajo peščici priseljenih fevdnih uradnikov in njihovim družinam. Zvesti beležnik Manzini je napravil pred tri sto leti slabo uslugo tistim današnjim Rimljanom, ki se delajo, kakor bi resno verjeli, da so Slovani Julijske Krajine najpristnejši Romulovi pravnuki, le da jih je vražja Avstrija poslovanila in jih je treba zato zdaj spet porimljaniti glede jezika in imena. Baje so po sklepu istrske komisije vsi taki priimki določeni za prisilno pretvorbo. Vse naj vtone v tuji poplavi!

L. Č. je objavil drugi «Dodatek k razpravi „Politično-upravna razdelitev Julijske Krajine“ za dobo do 30. junija 1928.», ki vsebuje po večini uradne odredbe o združevanju občin, posebno v Goriški pokrajini, kjer se je tako do sedaj skrčilo število občin od 121 na 71, a se bo po novih združitvah še bolj skrčilo. Število Videmski pokrajini priključenih občin je tako padlo od 20 na 13. Nove spremembe so nastale tudi v obsegu sodnih okrajev. Tako vidimo povsod samo razkosavanje in krpanje, vedno z vrhovnim smotrom državne koristi, s katerim je že goli obstoj katerekoli jezikovne manjšine, in torej tudi slovanske, po rimski ideologiji docela nezdrumljiv.

Zvezki poljudno-znanstvenega zbornika «Luč» so dragocena zakladnica za vsakogar, ki ga zanimajo usode slovanske manjšine v Italiji. Zato moramo le želeči, da bi uredništvo vztrajalo v dosedanji smeri in da bi moglo v nadaljnjih zvezkih zbrati tudi vse tisto gradivo, ki do zdaj še ni prišlo na vrsto.

P a s t u š k i n.

Časopis za zgodovino in narodopisje praznuje s svojim pravkar zaključenim letnikom, dasi je šele XXIII., pomemben jubilej: izšel je v povečanem obsegu ob petindvajsetletnici mariborskega Zgodovinskega društva. Ta obseg ni samo na zunaj povečan s tem, da dobé letos člani za udnino 40 Din skoro 300 strani zanimivega zgodovinskega in narodopisnega berila, kaže se tudi na znotraj: stalno si širi krog sotrudnikov in s tem tudi krog znanstvenih področij, ki jih glasilo obdeluje, pa tudi sicer se kaže vsepovsodi, da se delovanje društva vedno bolj intenzivira.

Dvoje je, kar daje temu letniku v primeri s prejšnjimi značilno noto: prvo je dejstvo, da se «zgodovina» jemlje v najširšem pomenu besede, kar je z vpoštevanjem slovstvene zgodovine sicer Časopis opravljal že v svojih prvih letnikih, dasi se je moral pri tem boriti z nasprotovanjem — prikritim in odkritim —, ki se je oglašalo celo med takratnimi odborniki. Danes je v ta krog pritegnjena in se v njem dobro počuti tudi pravna zgodovina, antropogeografija, zgodovina gospodarstva, politike, šolstva itd. — kar vse daje listu pestro vsebino in s tem kaže pestro sliko vsega mnogovrstnega dogajanja na naši zemlji. Ne da bi hotel krajšati zasluge in vrednosti drugih člankov, opozorim v tem letniku prav posebe na zgledno študijo «Kóbarski hram», ki

bi ji naj kmalu sledile še druge iz drugih naših pokrajin. Ne sme se pozabiti, da moramo poleg politične in gospodarske osvojitve našo zemljo osvojiti tudi znanstveno, saj bomo šele takrat lahko rekli, da je res naša, ko jo bomo poznali, ko ne bo več samo mrtva rubrika v naših aktih in katastrih, ampak bomo poleg njenega zunanjšega lica poznali tudi utripanje njenega srca, ki mu do sedaj le redko prisluhnejo naši izbrani poetje. Gradiva je preveč, delavcev čaka neizmerno, še neobdelano polje, treba jim je samo odprtih oči, znanstvene šolanosti in veselja do dela.

Pa še ena novost je v letošnjem «Časopisu», ki se je napovedovala sicer že v prejšnjih letnikih: zgodovina se ne konča tam nekje s srednjim vekom ali kje ob letu 1848., ampak sega prav v leto 1928. Tega mogoče ni kriva v toliki meri retrospektiva na samo delovanje Zgodovinskega društva ali desetletnica prevrata, vse bolj izhaja to iz žive želje piscev, da se Maribor, najožje torišče društva in domovine njegovega glasila, čim ožje vklene v krog naših znanstvenih prizadevanj. Dva članka sta v tem letniku, ki sta naravnost pomembna: «Boj za slovensko šolo v Studencih» in «Študijska knjižnica v Mariboru», saj sta naravnost nazorna slika težav, s katerimi smo se morali boriti pred prevratom in s katerimi se moramo boriti po prevratu, težav, iz katerih se moramo sami izkupati, ker nam pri tem ne bo nihče pomagal. Prvi članek podrobno opisuje dolgoletno, brezuspešno borbo mariborskih Slovencev za prvo slovensko ljudsko šolo — ne mogoče v mestu samem, ampak v občini pred mestom — torej tvarino, ki je današnjim dvajsetletnikom kratko in gladko neumljiva, če bi take reči sploh brali. Drugi članek pa nam podaja bridko sliko težav, s katerimi se mora pri nas boriti vsako znanstveno prizadevanje v provinci. (Počasi! — Ljubljana, kjer se te vrstice pišejo in bodo natisnjene, se tukaj prav nič ne povzdiguje nad nikogar, ampak sočuvstvuje, ker se ji prav enaka godi!) Davorin Trstenjak bi imel danes zopet pravo priliko, da bi ponovil svoj modri opomin: «Uzdaj se u se i u svoje kljuse!» Pa bi z nami vred lahko bil vesel, ko bi gledal, kako njegovi rojaki ravnaajo po tem njegovem geslu in kako lepe uspehe dosežajo.

Zadnji zvezek letošnjega «Časopisa», ki je pravi slavnostni zvezek, si je v prav posebni meri nadel nalogo, da poživi in intenzivira delovanje Zgodovinskega društva. O tem ne priča samo članek o «Postanku in razvoju mariborskega muzeja», temu namenu so posvečeni kar trije članki: «Ohranitev arhivov», «Osnovna načela varstva spomenikov» in «Pomen in delokrog pokrajinskih muzejev». Prvič je v tem zvezku zastopana tudi numizmatika, tokrat kar z dvema člankoma. Tako se v široke kroge nosi smisel za delovanje pokrajinskih znanstvenih društev, ki je ravno radi svoje pokrajinske omejenosti navezano na čim večjo intenzivnost, da se ne porazgubi v brezpomembnostih. Sicer pa prav pri nas strah, da bi se tako delovanje porazdrobilo v malopomembno ali brezpomembno drobnjav, ni tako zelo upravičen: siromak mora paziti na vsak ficek, povrh pa živimo v pokrajini s tako pisano preteklostjo in pestro sedanostjo, da se znanstvenim delavcem prav nič ni bati, da jim bo zmanjkalo gradiva. Kakšna prelepa odkritja se pokažejo kar nepričakovano in kako lepo se dajo s pomočjo javnosti v korist nje same uporabiti, kaže zanimivo poročilo o najdbah v bivšem dominikanskem samostanu na Ptujju, v katerem se sedaj nahaja mestni muzej.

V tem letniku je tudi — kar je vse hvale vredno — mnogo več mesta dodeljenega kritikam in referatom, panogi, ki se ji je «Časopis» prejšnja leta nekako izogibal.

J. A. G.

Marko Ristić: Bez mere. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1928.

Aleksander Vučo: Koren vida. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1928.

Ti dve knjigi sta izšli ob istem času pri istem založniku, obe v opremi, ki je za srbsko knjigo nenavadno elegantna. V duševnem svetu so rodbinske vezi malce bolj zapletene: ti knjigi sta legitimna dvojčka, ki imata vsak lastnega očeta, dočim je njiju mati francosko-belgijska literarna struja, ki se imenuje *surréalisme*. Kakor je la *poésie pure* reakcija zoper nove utilitaristične poizkuse s pesniško besedo, tako skuša nadrealizem zajeziti povojno povodenj razuzdanega psevdonaturalizma in profitarkega barantanja s fantazijo (Margueritte, Dekkobra, Benoit i. dr.), varujoč individualno svobodo stvarjajočega pisatelja in posvečeno čistost literarne besede. Tudi socialno-tendenciozna literatura dobiva s te strani odgovor, ki veleva, da se umetniško oblikovana beseda, ki je v jedru sad socialnega previška in luksuza, varuj nivoja časnikov, plakatov in pamfletov! *Surréalisme* je moderna izdaja reakcij, kakor so nastajale v raznih časih zoper enostransko, materijalistično pojmovano umetnost v nje raznoterih oblikah in izrazih.

Za sodobnost srbske proze bi bili obe knjigi značilen pojav. Zdi se nam le, da je ta značilnost omejena z obsegom Belgrada, mesta, ki v svoji mladostni neugnanosti in balkansko-parvenijskem hlastanju po tuji civilizaciji in kulturi, ustvarja umetelen tip literarnega srbstva. Srbska proza novejšega in najnovejšega časa je v glavnem tako zdrava in toli tesno združena z narodovim življenjem, da ji ni treba umetnih dražil in velikomestnih konstrukcij. Zato nadrealističen pojav v srbski prozi ni reakcija zoper prebujno ali preveč enostransko literarno življenje, zoper izkvarjen realizem, marveč je le od zunaj zajet refleks drugorodnih kriz in prelomov.

V literarnem osredju, ki nima za sabo tistega razvoja pripovedniške tehnike kot ga ima Francija po naturalistih, po novem, transformiranem romantizmu in po osebnostih, ki so vzpostavile v prozi bodisi dualistično razlikovanje telesnosti in duševnosti, ali pa so — kakor Proust — iskale pod videzom vsakdanje telesnosti skrite svetove duševnosti, v osredju, ki forej nima velikih šol in mojstrov, — je pojav spisov, kakor sta zgornja dva, nekam kuriozen. Oba pisca sta skušala strniti roman, liriko in esej v celoto, ki naj bi bila organsko živa. To se ni posrečilo niti Ristiću niti Vuči. Njuna spisa sta mixtum compositum, čeprav imata mnogo lepih podrobnosti in ne more piscema nihče odreči invencije, talenta in stila. Čitatelj se ustavi zgolj na tej ali oni podrobnosti, ki kaže bodisi poetičen nastroj, lepo ubran in zlit stavek, živo, konkretno umljivo sliko nad globinami subjektivnosti, bodisi duhovito ali originalno formulirano misel. Celota se sproti razblinja in — «na koncu je molčanje». Taka proza je zares protest zoper banalen naturalizem, a je hkrati nehote obtožba druge skrajnosti: pretiranega subjektivizma, ki so mu bližji stari kabalistični znaki in sholastični sofizmi, nego sodobno življenje. Človek naših dni nima za to ne časa ne volje. Njegov svet je naravnejši: solnce mu sije naravnost v obraz, ne pa skozi gotska okna temnih katedral... Prav posebno velja to o slovanskem človeku, ki je tudi kot meščanski sin še vedno produkt agrarnega ambijenta in ima prirojen čut za jasnost in neposrednost duhovnega izraza.

Ristić in Vučo sta začela kot pesnika. V verzih sta lahko podajala najrahlješ odtise in najtišja drhtenja svoje notranjosti, saj je poezija najsvobodnejša spovednica največje subjektivnosti. Njun talent se je brez dvoma pokazal tudi v teh spisih, ki očitujeta veliko spoštovanje do spontane umetnosti, vendar pa je notranje ravnovesje, ki more biti v vsakem dovršenem delu, v

obeh spisih tako razrušeno, da vidimo v njih le osebni dokument in čujemo le oddaljene odmeve iz drugega sveta...

Založnik S. B. Cvijanović zasluži pohvalo, da je obe knjigi izdal v opremi, ki naj bi bila vzor pri avtorjih, kateri bodo pogosteje v rokah čitateljev nego Vučo in Ristić.

B. B.

K R O N I K A

† **Pesnik Antonin Sova.** Mislim, da je bilo v osemdesetih letih preteklega stoletja, ko se je v češki literaturi pojavil nov pesnik. Podpisoval se je prvotno «Ilja Georgov». Naš češki jug je domovina fantastov in sanjačev. Bil vam je to zasanjan poet, ki ljubi svoj mili rodni kraj in v melodičnih verzih pripoveduje o svojih sanjah in hrepenenju, o svojih bolestitih. Res je, da spominja — kakor ni drugače mogoče pri mladih pesnikih — malo na Coppéa, ki je bil tedaj v modi. Ni trajalo dolgo, da je našel svojo noto in svojo besedo. «Senzitivist in vizionar», pravi o njem dr. Šalda, ocenjujoč njegovo delo. «Strasten vztrajnež», doda prof. Vodák. O tem priča naglo napredovanje, s katerim piše svoje knjige. Leta 1890. izda «Realistické sloky», čez leto dni «Květy intimních nálad», leta 1893. knjigo «Z mého kraje» in čez leto dni spet «Soucit a vzdor». Iz njegovih knjig spoznate češko življenje in življenje češkega pesnika. Prepolne so bolečine in žalosti, ki pa ne ihti potihem, temveč buri proti družabnim krivicam. V njih je malo veselja in smeja, kakor ni bilo v tem času veselja v češkem življenju. V njih je toliko sočutja s ponižanimi in razžaljenimi kakor pri Dostojevskem. Pa vendar najdete v njih nepresežno nežnost in pravo pristno poezijo! V tej dobi se je oddaljil od realizma, od svojega tovariša Macharja, in se približal Březinovi poeziji. To se vidi že v knjigi: «Zpěvi dneškú a zítřkú» (1905). Naslednja knjiga «Lirika života a lásky» (1907), je bolesta izpoved našega pesnika. Življenje mu je dalo zgolj dar poezije. Drugega nič. Njegov zakon je bil nesrečen, dolga bolezen ga je napravila mučenika ter ga za dolga leta priklenila na posteljo v samotarski izbi. Tam sanja, čita in neumorno zasleduje češko življenje. Prečitajte si, kako odgovarja ta telesno bolni pesnik z mogočno, razgnevano besedo Theodoru Mommsenu, ki je z germansko pohlepnostjo in nečlovečnostjo sramotil njegov ljubljani narod! Nobeden naših pesnikov ne bi bil mogel najti tako pravičnih in strastno protestirajočih besed zoper to nemško oholost. (Ta pesem je bila preložena v poljščino, italijanščino in celo v nemščino.)

V poznejših letih se ublaži in polagoma umiri njegovo nemirno bolesto srce. A to ni morda enostavno pozaba in nazadovanje: to je doba žetve in trgatve dobrega gospodarja. To se vidi v «Zápasech a osudech» (1910), a imenoma v knjigi «Žně». Po vojni je izdal «Zpěvy domova». V njih je zapel, kaj je trpela češka duša v teh časih, kako je sanjala in upala. Njegova poezija zre zdaj mirno na življenje, ki gre s svojim korakom in ki se ne da odvrniti s svoje poti z nobeno človeško silo. Z mirnostjo filozofa, včasih tudi z ironičnim nasmehom: «vse je zaman».

Njegova proza «Povídky o menší cesty», «Koloběch starosti», «Pankrac Budecius kantor», «O milkování a zrodě» (pendant k Liriki ljubezni in življenja), «lvův roman», «Toma bojar» po svoji lepoti ne morejo vzdržati ravnovesja z lepoto njegovih verzov. Te verze Arne Novák duhovito primerja z godbo pravkar umrlega mojstra Janáčka.

Sova je bil lirik v pravem pomenu besede. Neutruden, svež vse do svoje smrti. Češki človek s svojimi nagnenji, borbenostjo, resignacijo, s svojimi tugami in